על פריחת שושן צחור בכרמל

יהודה קורן, גוגל ישראל – yehudako@gmail.com

צילם: יהודה קורן

———————

תקציר: שושן צחור הוא צמח בר נדיר בארצנו (גדל רק בגליל העליון ובכרמל) אשר בשל יופיו ריחו וצבעו מושך רבים מחובבי הטבע עד היום. אנו מדווחים על ארבעת אתרי השושן הצחור המרכזיים הקיימים בכרמל ומתארים את מועדי פריחתם ובית-גידולם. השושן פורח בעיקר באמצע חודש מאי וגדל בבית-גידול של חורש לח בכיסי סלע במצוקים הפונים לרוב למפנה צפוני או מערבי. משך חיי הפרח 6 ימים בממוצע, בכל תפרחת 2.7 פרחים פורחים בממוצע, הפרחים נפתחים במשך כל שעות היום ומפיצים ריח מתוק עז בעיקר בשעות ערביים ובבוקר. בעבודה זו מופו ונחקרו בשנת 2025-26 אוכלוסיות השושן בנחל אורן, נ.חרובים, נ.כלח ונחל גלים.

==========

במעט השנים האחרונות סקרנו את פריחת השושן הצחור בכרמל. במאמר זה נספר על הסיורים והמראות שנגלו לנו בשנת 2026.

מצאנו ארבעה אתרי פריחה עשירים של שושן צחור בכרמל במצוקים שמעל אפיקי הנחלים הבאים:

- נחל אורן
- נחל חרובים
- נחל כלח
- נחל גלים

מפה של אתרי הפריחה מצורפת כאן. נציין שמקורות אחרים(חוה להב בע"פ) מזכירים הימצאות של שושן צחור גם בשלוחה הסדוקה שמעל נחל נשר. תצפיות שביצענו עם משקפת מאזור חורשת הארבעים לא הראו סימני פריחה בשלוחה זו נכון ל 2026. להלן נתאר את התרשמותנו מסיורים בארבעת אתרי הפריחה. כל התמונות המובאות, צולמו ב

2026, אלא אם כן נכתב אחרת.



מפת האתרים בכרמל בהם נצפו אוכלוסיות שושן צחור(מלמטה למעלה): נחל חרובים, נחל אורן, נחל כלח ונחל גלים.

נחל אורן

אתר נחל אורן משתרע מעל צוק בולט שתחת "שביל הצנירים" המסומן כחול, כשני קילומטרים דרומית מהישוב בית אורן. הצוק בולט מרחוק וניתן לצפות עליו מהעיקול החד בכביש 721 העולה לכלא דמון, משם ניתן להבחין בפריחה בעזרת משקפת.

מפה ותמונה של הצוק מצורפים באיור הבא:



מפת סימון אוכלוסית נחל אורן של השושן הצחור (סימון עיגול-צלב אדום)



מצוק השושן הצחור בנחל אורן. אזור הפריחה מסומן במפה עם צלב ועיגול אדום

אתר נחל אורן פורח מוקדם יותר מיתר האתרים בכרמל, להערכתנו הוא מקדים בכשבועיים לעומת הפריחה ביתר האתרים.

האתר דורש ירידה בחורש סבוך עד הגעה לשפת הצוק. הצוק הוא במפנה צפון-מזרחי. מתחת שפת הצוק יש שלוש מדרגות סלע בהן פורח השושן לצד החורש. הפריחה העשירה ביותר היא במדרגה היותר מזרחית (שנמצאת ליד צניר) בה ראינו עשרות רבות של פרחים. פרט בודד פורח ועשרות ניצנים נצפו ב 26.4.2026. בביקור נוסף ב- 5.5.2026 הפריחה הייתה מרובה, וכמה ימים אחרי, ב 8.5.2026 היא כבר נראתה בשיאה עם הרבה יותר פרחים מניצנים. מעניין שבשנה שעברה הפריחה בנחל אורן הייתה יותר מוקדמת. ביקרנו בו פעמיים ב 2025. ב 11.5.2025 הפריחה הייתה כמעט לגמרי נבולה, וב 4.5.2025 היא הייתה מעט מעבר לשיא.

מצורף לקט תמונות של פריחה מנחל אורן:





פריחת שושן צחור בנחל אורן בין התאריכים 14-21.5.2026, צילם יהודה קורן ©





פריחת **שושן צחור** בנחל אורן בין התאריכים 14-21.5.2026, צילם יהודה קורן ©



פריחת **שושן צחור** בנחל אורן בין התאריכים 14-21.5.2026, צילם יהודה קורן ©

נחל חרובים

אתר נחל חרובים מרוחק מעט משאר האתרים אשר נסקרו בכרמל נמצא דרומית לעיירה דליית אל-כרמל. השושן פורח כאן על מצוק גדול, במפנה מערבי, ממש מעל אפיק הנחל בגדה המזרחית. הפריחה נראתה לאורכו של כל המצוק ובשוליו. פריחה נוספת דווחה על אותו המדרון מצפון וממזרח למצוק. ניתן לצפות בפריחה מרחוק מהמדרון הנגדי שבפאתי דליית אל כרמל. מפה ותמונה של מצוק הפריחה מצורפות באיור הבא:



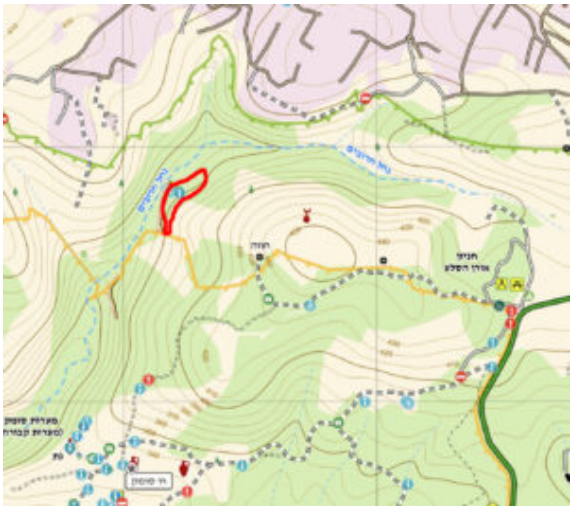

מצוק שושן צחור בנחל חרובים. מוקף באדום במפה. צילם יהודה קורן ©

בסיור שערכנו באזור ב 8.5.2026 הפריחה הייתה ממש בראשיתה. נצפו עשרות עמודי פריחה עם ניצנים ומיעוט עם פרחים. חלק מעמודי הפריחה היו גבוהים, להערכתינו כ 180 ס"מ. בשונה מהאתרים האחרים, בנחל חרובים הפריחה לא מתרכזת במקבצים גדולים אלא מדובר על עשרות פריטים שמפוזרים כבודדים על פני השטח, ומוסתרים בין עצים וסלעים. בצד הצפוני של המצוק מצאנו צניר גדול שסביבו פורחים שושנים.

מצורפות כאן תמונות פריחה מנחל חרובים.







פריחת שושן צחור בנחל חרובים, צילם יהודה קורן ©

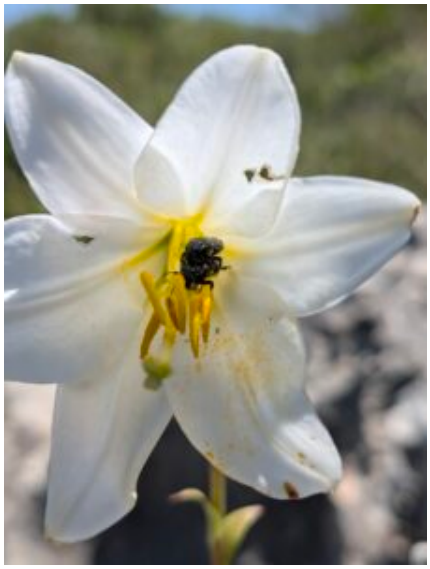



שושן צחור פורח בנחל חרובים 8.5.2026. משמאל נראות שתי חיפושיות אביגיל המזדווגות על אבקני הפרח. כנראה הנקבה (התחתונה) נחתה על האבקן כדי לאכול את גרגירי האבקה

הדרושים לה כמקור חלבון להבשלת הביציות. צילם יהודה קורן ©



פריחת **שושן צחור** בנחל חרובים, צילם יהודה קורן ©

נחל כלח

נחל כלח מהווה את המוקד המרכזי בכרמל של פריחת השושן הצחור. בין מצוקי הנחל מסתתרים מספר בתי גידול נפרדים, שבכל אחד פורחים עשרות ומאות פרטים. עבור ציבור המטיילים, אזור זה מציע הזדמנות נדירה: זהו המקום היחיד שבו ניתן להבחין בפריחה בסמוך לשביל הליכה מוסדר – השביל האדום שיוצא חניון פיתולים שליד בית אורן והצוקים שמעליו. בסקירה שלהלן נתמקד שארבעה אזורי פריחה שאינם קרובים לשביל, ונמצאים באזורים קשי גישה. ניתן לצפות ברובם על ידי משקפת מ"מצפור הצוק". המפה שלהלן מתארת את אזורי הפריחה שאיתרנו בנחל כלח. שלושה מהם במדרון שמדרום לנחל (מסומנים במפה כאזורים א,ב,ג), ואחד מהם במדרון הצפוני (מסומן במפה כאזור ד):



מפת אזורי פריחת השושן הצחור בנחל כלח, המסומנים באותיות א',ב',ג,,ד'. האתרים נמצאים בין מצפור הצוק לגשק שביל נחל-כלח(שויצריה הקטנה ומערת דמון.



מדרון עם פריחה של שושן צחור בנחל כלח. אזורי פריחה א' וב' מסומנים באיור זה במספרים 1 ו 3 בהתאמה. באזור המסומן במספר-2 מצאנו פריחה של מעט שושנות. באתר המסומן במספר-4 נצפתה מרחוק פריחה בשנת 2025, אך לא ב 2026. צילם יהודה קורן ©

אזורי פריחה א' ו ב' הם יחסית סמוכים זה לזה, ונמצאים במדרון הגדול שיורד לנחל כלח מכלא דמון. הפריחה בהם היא בעיקר במפנה צפוני. להלן צילום של מדרון זה.



אזור פריחה א' של השושן הצחור בנחל כלח(ראה סימון בתמונה לעיל),]פרחי שושן נראים במדפי הסלע בראשי המצוקים. צילם יהודה קורן ©

ביקורנו הראשון בנחל כלח לעונה זאת היה ב 3.5.2026. ניצפו הרבה ניצנים באזורים השונים, אך טרם נראתה פריחה. ב- 10.5.2026 ביקרנו באזור פריחה א' שהוא גם העשיר ביותר, ולהערכתינו ראינו בו מעל 100 פריטים פורחים במספר מפלסים במספר גושי פריחה. גישה אפשרית לאזור זה היא בעליה דרך ואדי קטן ומדורג שנשפך לנחל כלח ליד הגשר שחוצה אותו. בעת ביקורינו, הפריחה עדיין לא הייתה בשיאה. מצורפת כאן תמונה למצוק פריחה זה (שסומן באיור שלעיל במספר 1).



"מרפסת השושן הצחור" , אזור פריחה ב' בנחל כלח (התמונה צולמהב- 12.5.24), מתחת למצוק נמצא אפיק נחל כלח.
נראים עשרות עמודי פריחה בשיא הפריחה שלהם ממוקמים בראש שפת המצוק בכיסי קרקע טרה-רוסה במקום שטוף שמש. צילם יהודה קורן ©

ב 12.5.2026 ביקרנו שוב באזורי הפריחה האחרים בהם התקדמה הפריחה, אך הייתה לפני שיאה (הרבה יותר ניצנים מפרחים). אזור פריחה ב' ניצב על שפתו של מצוק מרשים שכינינו בשם "מרפסת השושן הצחור" והיא נראית היטב מהצוק ממול. הגישה לאזור פריחה ב' קשה מאוד. מרפסת זאת היא בעלת שני מפנים, אחד פונה מערבה, והאחר (העיקרי) פונה צפונה. בביקור שלנו, בתאריך 12.5.2026 עמודי הפריחה שפונים מערבה היו בשלב הנצה. לעומת זאת עמודי הפריחה שפונים צפונה הציגו פרחים רבים (עדיין לפני השיא). האזור מכיל עשרות רבות של שושנות. מעניין שביקור באותו אזור ב' שנה קודם (16.5.2025), חשף פריחה נבולה לגמרי במפנה הצפוני, ומעט שאריות פריחה במפנה המערבי. זה עקבי עם כך שלעומת המפנה הצפוני, המפנה המערבי מאחר לפרוח, וגם עקבי עם התאחרות הפריחה ב 2026 לעומת 2025.

אזור פריחה ג' נמצא הלאה במעלה הנחל, קרוב לוואדיון שנשפך מאזור מערת דמון, במדרון במפנה צפוני. בביקור שלנו, בתאריך 12.5.2026, ראינו בו עשרות רבות של פריטים פורחים וניצנים במפלסים שונים, וכן ליד מצוק הצניר הסמוך לאפיק הנחל. להלן תמונה של מצוק זה:



מימין: אזור פריחה ג' של אוכלוסיות שושן צחור בנחל כלח. משמאל: מצוקון הבוצין (ב.אופקי) בו נצפתה פריחה דלה של שושן צחור רק בכיס סלע אחד, צילם יהודה קורן ©

אזור פריחה ד' בנחל כלח נמצא על המדרון שמצפון לו, במפנה דרומי. הפריחה בו מתעכבת באופן מובהק לעומת שאר האזורים. ב- 19 במאי 2023 הבחנו באוכלוסיה זו לראשונה וצילמנו מרחוק פריחה מרובה. בעונת 2024 נצפתה בו מרחוק פריחה מועטת. תצפיות שונות שעשינו (ללא משקפת) ב 2025 לא הראו פריחה כלל באזור ד'. אולם, השנה, 2026, נראתה מרחוק פריחה באזור ד', ובעקבות כך סיירנו שם פעמיים. הסיור הראשון באזור ד', ב 3.5.2026 מצא מעט ניצנים. סיור חוזר מאוחר יותר – 12.5.2036 – שקדמו לו תצפיות יותר יסודיות, הראה פרטים רבים על המדרון (עשרות) מפוזרים בגבהים שונים מאוד. רוב הפרטים היו בשלב ההנצה ארמעטים מהם פרחו. נראה שאזור זה מאחר לפרוח.






אזור פריחה ד' – מדרון צפוני של נחל כלח בירידה ממצפור הצוק.

נצרף כאן מגוון תמונות מהפריחה העשירה של השושן הצחור בנחל כלח:






שושן צחור פורח באזור פריחה ד", נחל כלך יהודה קורן ©





שושן צחור פורח באזור פריחה ד", נחל כלך יהודה קורן ©

על שושן צחור – ביולוגיה, פולקלור ומציאתו בישראל

השושן הצחור ידוע בפרחיו הלבנים הגדולים, בריחו המתקתק ושימש מזה אלפיים שנה כצמח קדוש בנצרות – "פרח המדונה" מארץ ישראל. אולם במשך מאות השנים האחרונות לא נמצא השושן בארץ; מקובלת הדעה כי בתקופה הצלבנית, בשל הקשרו הדתי, נאספו בצליו של הפרח בצורה נרחבת ועל כן הוא נעשה נדיר ביותר באזורנו. במקורות התקופה מצוין כי "הלהיטות לבצלי השושן גרמה לעקירתם בהיקף כה גדול עד שהגיעו לסף הכחדה". באירופה, לשם הובאו בצלי השושן מן המזרח, טופח הצמח והשושן הצחור הפך לנפוץ כצמח נוי הדומה למין המוצא. בדרך זו הגיעו לרבים ממנזרי ארץ ישראל ולגינות אזרחים נוצרים.אנשי מדע וסיירים ידועי-שם חפשו את השושן בישראל אך לשווא(פז 2015). גדולי הבוטנאים כמו הסקוויסט(תלמיד לינה), בואסיה, שוינפורט, טריסטרם ודינסמור חרשו במאות ה-18 וה-19 את נחלי הגליל והכרמל והעלו חרס. גם חיפושיהם של בוטנאים עבריים בראשית המאה העשרים לא צלחו. בעקבות זאת נשתרשה הדעה[המוטעית, א.ש.] כי הצלבנים עקרו והעתיקו את כל בצלי השושן למנזריהם באירופה. אך הנה, נוח נפתולסקי, צעיר ציוני רוסי גילה את השושן בשנת 1925 במצוקים ליד פקיעין.

הידיעה על גילוי השושן בגליל העליון עשתה לה כנפיים ברחבי העולם ובוטנאים רבים הצטרפו לחיפושים של אוכלוסיות בר של השושן הצחור כולל חבורת אז"פ(איג, זהרי ופינברון) שבנתה את מחקר הצמחיה הבוטנית בישראל. אהרון אהרונסון שחיפש את צמחי השושן כתב במכתב משנת 1907 שלמרות חיפושים מדוקדקים עדיין לא מצא צמחי שושן. והנה בשנת 1944 טוביה קושניר, נער צעיר בן 14 שלמד בתיכון בקיבוץ יגור ודווקא הוא, מטייל בנחל יגור ואוסף פרטים של שושן צחור במצוקי הנחל. תגלית זו פרסמה את טוביה ברחבי העולם. היה זה רמז ראשון ל"גאונותו של טוביה" אשר תגליותיו ומחקריו פרצו שטחים חדשים עד נפילתו בטרם עת בשנת 1948 במחלקת הל"ה.

באותה שנה (1945) מצא האקולוג **הוגו בויקו** את השושן הצחור בנחל אורן(רוזנברג 2019) ובשנים שלאחר מכן התברר כי קיימות אוכלוסיות נוספות, הגדלות במדרונות תלולים טחובים בהם מצויים קטעי מצוקים בגליל העליון ובכרמל. כל האתרים נמצאים בבית-גידול ברור: כיסי טרה-רוסה מנוקזת בשולי מצוקים או בכיסי קרקע סלעיים בנוף תלול במפנה צפוני או מערבי בו סך הקרינה נמוך וכמות משקעים מעל 600 מ"מ(שמידע וחב.2011). חושבים אנו, כי נדירותו של השושן הצחור כיום נובעת מנדירות בית-הגידול שלו ולא מעקירת הבצלים והכחדת אוכלוסיות על ידי בני-אדם.



שושן צחור פורח בנחל כלך , 12.5.26, צילם יהודה קורן ©

על הביולוגיה של השושן הצחור

בצל השושן עשוי גלדים קשקשיים צרים ומעובים המופרדים בנקל. בתחילת החורף מגדל הצמח שושנת עלים צרים וארוכים, זו מצמיחה באביב (אפריל) עמוד תפרחת בודד המתנשא לגובה 130 ס"מ ויותר. שושנות הבצלים אינן מגדלות תפרחת כל זמן שהן גדלות בצל העצים ,אך כאשר החורש נפתח הן מגדלות במהירות עמוד תפרחת בודד אשר בראשו 3-9 ניצני פרחים. בכל עמוד תפרחת נמצא בממוצע רק 2-3 פרחים פתוחים. אלה, דמויי חצוצרה באורך 9-11 ס"מ ומפתח 11 ס"מ בצבע צחור-לבן. הפרח מדיף ריח מתוק חזק המתגבר לקראת ערב ובשחר. עמוד העלי בולט במרכז הפרח ארוך ב1.5 ס"מ מעל המאבקים הצהובים. מחקרנו מורה כי אין לשושן הצחור יכולת האבקה עצמית; במשך 6 שנים של ניסיונות קבלנו רק פרי אחד בשל. העלים המלווים את עמוד התפרחת מתייבשים בסוף הפריחה ועלי השושנת מתייבשים בקיץ בהתאם ללחות בבית הגידול. הצמח איננו מונוקרפי והבצל חי מספר שנים רב ומעלה באביב כל שנה עמוד תפרחת חדש. משך חיי הפרח (10)7 ימים בממוצע והכותרת נעשית שחמחמה ומתפרקת עם סיום הפריחה.

מי המאביק את השושן הצחור ?

אמוץ דפני ואלה עוז חקרו את האבקה בשושן צחור ומצאו כי הפרח אינו מייצר צוף בכלל ומבקרים בו חרקים קטנטנים מקבוצות הזבובים, חיפושיות וטריפסים. הם שערו כי הפרח התפתח באבולוציה כפרח רפרפים וכאשר אלה נכחדו הפסיק גם הצמח לייצר צוף. מבנה הפרח הפתוח דמוי החצוצרה אינו מתאים להאבקת רפרפים; אלה מתאימים עצמם לצינור פרח צר וארוך המונע ממאביקים קצרי חדק להגיע לצוף המיוצר בבסיס הפרח. אפשר לשער כי בעבר הגיאולוגי היה הפרח מותאם להאבקת עטלפים. תכונת הפרח הלבן-בוהק והזדקרות התפרחת מעל הצמחיה מרמזים על התאמה להאבקת עטלפים. מאידך, הפרחים נפתחים במשך כל שעות היום ולאו דווקא לקראת ערב. כיום אין רואים בפרחים – לא רפרפים, לא עטלפים ולא דבורים גדולות. אבקה צהובה רבה נופלת על עלי הכותרת, מכתימה אותן בגוון צהבהב ונשארת ימים רבים "ללא צרכנים".

נחל גלים

בנחל גלים מדרון הפריחה נמצא מעל השביל הכחול שיוצר מטירת כרמל, לאחר כשלושה ק"מ, בצד הדרומי של הנחל. להערכתנו, יותר ממאה פריטים פורחים בשטח גדול (רוחב וגובה של מאות מטרים) במפנה צפוני, כשהוא חבוי ונסתר בין המצוקים והחורש, ובגבהים שונים על המדרון. בחלק הנמוך של המדרון, ישנם מקבצים גדולים ונגישים הסמוכים לשביל המסומן בכחול. ראוי לציין שהמקבצים התחתונים הם המוקד המשמעותי היחיד בכרמל המאפשר חוויית פריחה עוצמתית בגישה קצרה, ישירות מתוך התוואי המוסדר.

להלן נצרף מפה של אזור הפריחה.



מפת אתר השושן הצחור בנחל גלים.

ביקרנו באזור ב 14.5.2026. הפריחה הייתה ממש בשיא, ותמונות שלה מצורפות כאן. נראה שהפריחה בשנת 2026 רבה יותר מזו שראינו בשנים קודמות.







פריחת השושן הצחור בנחל גלים. צילם יהודה קורן ©

ספרות:

איג, א. 1926. תוספת לידיעת הצמחיה של ארץ-ישראל. תל אביב. עמ' 39-40.

פז, ע. 1988. "האם השושו צחור ?". טבע וארץ ל/8; ל/9.

פז ע 2015 שפתותיו שושנים, כתב-עת "כלנית" מספר 2.

רוזנברג א 2019 הוגו בויקו – אין נביא בעירו, כתב-עת "כלנית" מספר 5.

שמידע א פולק ג ופרגמן-ספיר א 2011 הספר האדום – צמחים בסכנת הכחדה בישראל, כרך ב'. רשות הטבע והגנים.

שמידע א 2018 האם פרפר הלבנין יודע שצבעו לבן?, חדשות בוטניות, כתב-עת "כלנית" מספר 5.



נוף אזור אוכלוסיות שושן צחור בנחל כלח במבט מערבה למורד נוף נחל כלך ונחל גלים בואך חוף הכרמל והים התיכון, מבט ממדרון הצוק , בו נראה דרך העפר המנדטורית החוצה בגשר את נחל כלח בואך קיבוץ בית-אורן. צילם יהודה קורן ©

==========

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: קורן יהודה 2026 על פריחת שושן צחור בכרמל, כתב עת "כלנית" מספר

==========